

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

עיסקת מניות

תיק ממונות מס' 1520-שע

נושא הדין

א' תובע את בית ההשקעות ב' ואת מנהלה ג' לקיים את העיסקה שעשה אתם לרכישת מניות החברה וכן את זכות התביעה מבעלי מניות אחרים (על העברת בעלות מניות החברה לאחרים מבלי להתייעץ עם הבעלים האחרים), עיסקה שכבר שילם - לטענתו - את מלוא תמורתה והנתבעים לא עמדו בהסכם ולא העבירו את הבטוחה שהיו צריכים לתת לו. לחילופין תובע א' להחזיר את כל כסף ההשקעה.

א' טוען שההסכם להעברת הבעלות בחברה נעשה בעל פה ובתקיעת כף בפני אדמו"ר ועדים, משום שעל פי חוק אי אפשר היה לעשות על כך הסכם כתוב משום שהוא מנוגד לתקנון החברה (שבטרם העברת בעלות במניות יש להתייעץ עם החברים האחרים בחברה ויש להם זכות סירוב), ולצורך עקיפת החוק כתבו שני הסכמים "למראית עין", הסכם אחד היה על "הלואה" כביכול של המשקיע ד' שהלווה לנתבעים ברבית קצוצה, והנתבעים שעבדו לפרעונה את המניות שלהם בחברה, והסכם שני היה על "תיווך" כביכול של מנהל החברה לא' בעסקי רכישת מניות.

א' חושש שהחברה תעביר את המניות לאחרים ובכך תפסיד אותו, והוא מבקש צו מניעה כנגד החברה הנתבעת עד לדיון בבית הדין.

ד' המשקיע תבע את החברה בערכאות, וא' תובע לדון על התביעה בבית הדין משום שמדובר בבית השקעות של הציבור החרדי, וגם משום שהצדדים התחייבו לדון בד"ת בעת עריכת ההסכם.

א' מציג לבית הדין כתב תביעה שהוגש כנגדו לביהמ"ש ע"י ב' בטענה שא' לא עמד בהסכמי ההלואה והתיווך, ולמרות שהתחייב להלוות לו סכום מסויים בזמן חתימת ההסכם, לא נתן לו אלא חלק מהכסף, ולמרות שהתחייב לו סכום מסויים עבור דמי תיווך בזמן חתימת ההסכם, לא נתן לו את חלקו, והוא תובע אותו על נזקים כספיים גדולים. כמו כן מציג כתב תביעה שהגיש המשקיע ד' כנגד ב' וכנגד א'. על הכל מבקש א' לדון בבית הדין.

צו מניעה

בית הדין קבל את בקשת התובע לצו מניעה נגד הנתבעים, והזמין את הצדדים לדיון וקבלת עדות בבית הדין.

(-) שמואל חיים דומב

(-) יהושע ווייס

(-) אברהם דוב לוין, אב"ד

השאלות לדיון

- א. מקור הדין של צו מניעה במעמד צד אחד.
- ב. הסכם שנכתב בהסוואה כדי לעקוף את החוק, האם הוא תקף מבחינת החוק.
- ג. הודה בשטר שלוח מחבירו אע"פ שלא לזה, או שהודה שקבל תיווך מחבירו ומתחייב לשלם לו על כך, האם חייב לפרוע לו "ההלוואה" ו"התיווך".
- ד. חייב את עצמו בתורת אחריות למכור לחבירו דשלב"ל.
- ה. הסכם להעברת בעלות של מגויות בניגוד לחוק, האם הוא תקף.
- ו. מכירת מגויות בעל פה בפני עדים.

תשובה

- א. על כללי צו המניעה הנהוגים בצית הדין - ראה פס"ד ירושלים כרך 2 עמ' קעח, ואלו הם:
 - א. אם בא לזכ"ד ומבקש לדון עם בעל דיתו צד"ת, וטוען שעד מועד הדיון עלול להפסיד את כסף התביעה, או שעלול להיזקק ע"י הגד השני, מקבלים את צקתו ופוסקים לו עיקול או מניעה נגד הגד השני עד לדיון, באותו נושא שהתובע עלול להפסיד או להיזקק, וזאת במעמד גד אחד ומצלי לשמוע טענות נגדיות, תוך כדי קביעת מועד לדיון בין הגדדים במועד קרוב ככל האפשר.
 - ב. לו עיקול או מניעה אינו מהווה פס"ד סופי, מה גם שהוצא במעמד גד אחד בלעד. הוא משמש ככלי עזר לבית הדין כדי למנוע הפסדים וזקקים למבקש עד למועד הדיון. לפיכך אין בית הדין מוציא לו עיקול או מניעה ללא קביעת מועד לדיון בין הגדדים, ומפקיע את הגד במקרה שהמבקש גורם להארכת הזמן בלי דיונים.
 - ג. כדי למנוע הפסד לגד השני כתוצאה מזו עיקול או מניעה במקרה של תביעה קנטרנית ושאינו צה ממש, מחוייב המבקש להפקיד סכום כסף שימשם לפרעון הפסדים של הגד השני כתוצאה מזו העיקול או

המניעה, אם יתברר שהתביעה היתה קטורנית ומשוללת יסוד, ושאכן נגרמו לו הפסדים מהוא.
 ד. במקרים מסויימים מסיר בית הדין את הלו בטורס דיון: אם התברר לבית הדין כי בצקשה לרואת הלו העלים המבקש מבית הדין פרטים חשובים בענין שיש בהם לשנות את התמונה; אם הלו השני חותם על כתב זכרות ומשלים בבית הדין את סכום התביעה, או מתחייב להחזיר את המלכ לקדמותו אם יפסוק כך בית הדין, ומבקש להסיר את הלו מכיון שגורם לו הפסדים מיותרים.
 ה. אם לאחר הולאת הלו ע"י בית הדין מבקש הלו השני לדון בב"ד אחר, והמבקש מוכן לכך, הלו נשאר בתוקפו עד לדיון בין שני הלודים בב"ד שצקש הלו השני, בתנאי שהמבקש יפנה לאותו ב"ד בתוך ימים ספורים. אם המבקש לא פנה לב"ד האחר באותם ימים שנקבעו, מפקיע בית הדין את הלו שנתן.
 ו. אם עמד המבקש על זכותו לדון בבית דין זה על תוקפו של לו העיקול או המניעה, משום שלענין זה הלו המבקש להסיר את הלו דינו כתובע, גם אם בעיקר הדיון דינו כנתבע, נענה בית הדין לכך.
 ז. הרכב של זבל"א שקבלו עליהם הלודים יש לו תוקף של ב"ד גם לענין לו עיקול או מניעה. אבל זבל"א שצירר התובע לעלמו בלי הסכמת הנתבע אין לו תוקף של ב"ד, ואין לו כח לפסוק לו עיקול או מניעה.

מקור ההלכה לצוי מניעה - עפ"י פס"ד ירושלים כרך ז עמ' קעט

כתב הרא"ש ב"ק פ"ק סי' ה: וכן מלאתי בשם הגאון ז"ל כתוב: דתקנתא דרבנן הוא, באינש דמפסיד נכסיה, משום השבת אבידה. ולי נראה דלא לריכנא לתקנתא דרבנן אלא דין גמור הוא, שחייב אדם להליל עשוק מיד עשוקו בכל טלדקי דמאי למיעבד. וכ"כ בשו"ת הרא"ש כלל לו סי' ד. וכתב בשו"ת מהרש"ך ח"ג סי' נח שדן בשאלה אם כל בית דין ראשי לעכב או רק ב"ד מוחזק ומומחה, עפ"י מ"ש ב"מ מלוה ולוה פ"ב ה"ד שהדיין יש לו לחתוך הדין לפי האמת אפילו חוץ מן הדין, שאין בכל ב"ד כח זוה אלא"כ הוא ב"ד חשוב ומוחזק בחכמה וחסידות, ומסיק המהרש"ך דמ"מ האמת הוא שכל דיין או בית דין סגי לעכב אע"פ שלא יהיה כ"כ מוחזק ומומחה. ודייקו בפד"ר כרך ז עמ' 73 שגם דיין יחיד ראשי לעכב כדי להליל עשוק מיד עשוק, לפי שמעשה העיכוב אינו ככל מעשה ב"ד הן לחייב את החייב מעטס הדין, אלא מעשה עפ"י הלכה מיוחדת להליל עשוק מיד עשוקו. ובשו"ת דברי חיים מלאנא ח"ב סי' ז כתב: מנהגנו לעקל אפ"י על טענה כל דהו.

וכיון שזו עיכוב אינו ככל מעשה ב"ד הן לחייב את החייב מעטס הדין, אלא מהלכה מיוחדת כדי להליל עשוק מיד עשוק, ע"כ ראשי הדיין - ואף חייב - להליל העשוק גם בצעמד לך אחד בלבד, עד לזכירור הדין בב"ד.

ב. לפי חוק החוזים (סעיף 30) אי אפשר לתבוע בב"מ"ש עפ"י חוזה שצא לעקוף את החוק, ראה: ע"א 335/78, ו"בדיה"מ אינו רולה להושיע עזרה למי שצא כתובע להסתמך על חוזה שבוה, כי התביעה היא מוקלה מחמת מיאוס, ואין ביה"מ"ש מלכלך את ידיי בצמגע טמא שבוה" (ע"א 110/53).
 צידודן דידן שהסכמי "ההולאה" ו"התוויון" נעשו בהסוואה ולמראית עין, כאשר למעשה נעשתה כאן

עיסקה למכירת מניות שאסורה היתה להעשות צלי לקבל את הסכמת יתר בעלי המניות, ולכן נעשתה כאן הלוואה למראית עין כדי לשעבד את מניות החברה ל"מלווה" כהמחאה, הסכמים אלו החוק מתייחס אליהם כמי שאינם.

ומלכד זאת יש לזכור ששעבוד המניות לאי "תמורת הלוואתו לז" מהווה פיצול אנכי של המניה, וכשם שעפ"י חוק החברות סעיף 295 אי אפשר לפצל את המניה פיצול אופקי, ה"ה פיצול אנכי, ראה "מישכון זכויות" עמ' 131 הערה 35, וכך גם באשר להסכם שנעשה בין א' לז' על מכירת זכות התביעה מצעלי המניות האחרים על שמכרו חלק מהמניות שלא כחוק, וזאת עפ"י סעיף 10א) לחוק המחאת חיצים שזכות שעמידה לבוא ניתנת להמחאה ללא הסכמת החייב, במקרה זה שז' לא היה ראוי להעביר את המניה שלו לאי צלי הרשאה של יתר בעלי המניות, גם את חלקה אינו ראוי להעביר, והמחאת זכות שעמידה לבוא לצעל המניה לנזעב את שאר בעלי המניות על מכירה לא חוקית, היא חלק מזכויות המניה שלו, וזו אינה ניתנת לפיצול.

ואילו על פי ההלכה, כיון ששטר הלוואה זה נעשה ברצית קאולה, דינו להקרקע, כמפורש בגמ' ז"מ עב א ושו"ע סי' נב א ויו"ד סי' קסא סעי' יא.

ג. כתב הרמב"ם מכירה פי"א הט"ו ושו"ע סי' מ סעי' א: המחייב עלמו בזמן לאחר בלא תנאי אע"פ שלא היה חייב לו כלום ה"ו חייב, כיצד האומר לעדים הוו עלי עדים שאני חייב לפלוני מנה או שכתב לו בשטר "הריני חייב לך מנה" אע"פ שאין שם עדים וכו', חייב לשלם אע"פ ששניהם מודים והעדים יודעים שלא היה לו אצלו כלום שהרי חייב עלמו. והב"י סי' רנב הביא תשובת הרשב"א ח"ד סי' נ דבריא שאמר יש לשמעון בידי, ושניהם מודים שלא היו של שמעון אלא שראובן בא להקנותם בהודאה זו לא קנה. וכ"כ צעה"ת שער מג. וכתב הש"ך סי' מ ס"ק ב בשם הש"ג דאע"פ שכתב בשטר ותתם עליו ומסרו לו אינו מתחייב אלא"כ קנו מידו, וכתב הש"ך שכ"ד רש"י. וכתב בקא"ה"ח ס"ק א שדעת המחבר דמהני הוא מדין קנין אודיתא, וזה רק כשאמר בלאו "שאני חייב לפלוני מנה" דהודה שהוא חייב ולכן מתחייב אע"פ ששניהם יודעים שאינו חייב ומשום קנין אודיתא, אבל כשאמר "שאני מתחייב בזה" ליכא לשון הודאה ואינו מתחייב בלא קנין, ועי' אמרי בינה הלוואה סי' טו שהביא ראייה לזה משו"ת הר"י מיגאש סי' קו. ופסק התומים שם ס"ק ג ונתה"מ ס"ק ב דיכול המוחזק לומר קים לי כוותיה.

ובנידון דידן ש"הלווה" הודה בשטר ש"לווה" מ"המלווה" כסף, וגם התחייב לפרוע "למלווה" באמצעות מניות החברה, כיון שלא היה קנין על ההתחייבות (והמקיעת כף שהיתה לטענת א', לא היתה על האודיתא של ההלוואה כי אם על העיסקה של רכישת המניות), ולולי היה מדובר בשטר שיש בו רבית, היה הדבר תלוי במחלוקת הני"ל, שלדעת הסוצרים שמועילה האודיתא צלי קנין, היה "למלווה" זכות גביה ממניות אלו מכה האודיתא של "הלווה", ומדין אפותיקי, אך לדעת הסוצרים שאין האודיתא יולדת חיוב צלי קנין, אין להוציא מיד המתחייב אם ידוע שאינו חייב לו. ומנגד, האודיתא של א' שקבל תיווך ממנהל

החברה והתחייב לשלם לו דמי תיווך, אם ידוע שלא קבל ממנו תיווך תלוי הדבר בחלוקת הנ"ל, והמעשה.

ד. בשו"ת הרמב"ן סי' לח, הביאו צעה"ת שער מג ח"ד ושי"ך סי' ס ס"ק כא: והנותן או המוכר מה שעמיד לקנות וקבל על נכסיו אחריות להעמידה בידו, חייב להעמידה, ואם לאו גובה מדין אחריות, שיכול אדם לחייב את עצמו באחריות שאינו חייב בה על דרך חייב אני לך מנה בשטר. וכתב הש"ך: דהרמב"ן מיירי שחייב עצמו בכך וקבל אחריות להעמידה בידו, והלכך נהי דהקנין אינו כלום מ"מ החיוב חל על גופו לענין שחייב להעמידה בידו.

בגידון ידן שא' וצ' עשו עסקה על העברת הבעלות על מניות החברה, שצעת העיסקה לא היה ב' ראשי לעשותה כלי התיעוץ עם שאר בעלי המניות, ובמקום זאת התחייב לא' להחזיר לו "הלוואה", עפ"י הרמב"ן ושי"ך י"ל ש"ההלוואה" היתה למעשה אחריות על העיסקה, כלומר שב' התחייב לא' לזנע את העיסקה כשיתאפשר הדבר, וכעתוון ואחריות חייב עצמו "בהלוואה" ובכך קבל אחריות להעמיד את העיסקה בידו א'.

ה. נראה שכשהעיסקה מתצלעת בקנין סיטומתא, כמו מיטכון זכויות של מניות, או מכירת זכות תביעה על מניות שמכרו שותפים שלא כחוק - שעפ"י הלכה אין זה דבר ששייך בו קנין לקנות אותו, והתוקף של המכירה הוא רק משום שכבר נהגו בעולם לסחור בהם, ומדין סיטומתא - אם היא מנוגדת לחוק, אי אפשר לומר שיש לה תוקף של סיטומתא (ואת, מחוץ לתמיהה כיצד יתבע א' בעלי מניות אחרים בחברה על עבירה חוקית שהוא עצמו עבר עליה עם בעלי מניות אחרים באותה חברה עלמה?).

ו. מחזיק מניות של חברה, אם נחשב שותף בצעלות על החברה, וכשמוכר מניות נחשב שמוכר שותפות בצעלות על החברה, ואם יש לחברה נכסים הרי המכירה היא על חלקו באותם נכסים, או שבעל מניות אינו נחשב שותף בצעלות על החברה כי אם בעל זכויות תביעה מ"החברה", משום שהחברה היא גוף משפטי בפני עצמו, וכשמוכר מניות שיש לו אין בכך העברת צעלות בחברה כי מכירת זכויות תביעה כלפי החברה.

ודבר זה יהיה תלוי בחלוקת הפוסקים בהגדרת הבעלות על חברה, עיי' פס"ד ירושלים כרך ט עמ' עג ועוד מקומות שם הובאו דעת גדולי הפוסקים שאין בהלכה מושג של גוף משפטי אשר מאד אחד הם שולטים על הכספים ומאידך אין להם אחריות אישית ולא שעבוד עליהם, וגם בחברה הממון שייך לבני אדם ויש לזה בעלים, וזאת הקדש. ועיי' במקורות שזיינו המדברים בזה: מפענח לפוטות א-יג-ג; הנאמ"ן תשרי תשל"ד מהגר"י קלופט; שו"ת הר זצ"י יו"ד סי' קכו; אגרות משה יו"ד ח"ב סי' סב; באר ראי עמ' קסג; דת והלכה להגר"מ שטרנבוך עמ' נט; מנחת יצחק ח"י סי' קמד ואליך; חלקת יעקב יו"ד סי' סה; מנחת שלמה סי' כח; פד"ר כרך י עמ' 285 ועמ' 293 מהגר"ח לימצליסט; פד"ר כרך יט עמ' 15; מצוא שערים סי' ו עמ' א; דברי משפט ח"ב עמ' שעג; שנות חיים" סי' קח.

וכבר נחלקו המהרש"ג והבית יצחק מי נחשב בעל החברה, האם בעל המניות או המנהל בפועל, המהרש"ג צו"ת יו"ד סי' ג הקשה על המהר"ם שיק יו"ד סי' קנח שהניח ליסוד שהמעות אשר בהקפא אינו של השותפין אקזיאנטערין אלא משועבד להם מאוס שכל אחד ואחד הלוה מעות שלו להשקפות, אינו מבין, דא"כ למי שייך גוף המעות אשר בהקפא, ולמה יקרא עליו שם מלוה, למי הלוה, הרי לא הלוה רק לו עצמו. ולדעתי פשוט שאין כאן שום הלוואה דשום אדם לא קבל אחריות על המעות שלו וכל בעלי האקזיאנטערן הם הבעלים של אותו הממון שכולם שותפים בו, עיי"ש, וכ"כ המנחת יצחק ח"ג סי' א, אבל הבית יצחק יו"ד ח"ב קו"א סי' לב סבר שמנהלי החברה, ולא בעלי המניות, הם הפנקסאות הן רב והן מעט ומעולם לא נעשה אחד מהם לא מלוה ולא לוה כי אם הבנק מקבלת המעות ועושה בהם מו"מ, ואין למלוה שום טענה ותביעה נגד הלוה כי אם נגד הבנק, עיי"ש, ועי' קובץ דברי משפט חלק ח עמ' קמו.

ונפ"מ איזה מעשה קנין לרי"ך במכירת מניות, שאם זו שותפות בנכסי החברה כי אז לרי"ך קנין המועיל לאותם נכסים, שאם בצעלותה מקרקעין לרי"ך קנין המועיל במקרקע, ואם בצעלותה מטלטלין לרי"ך קנין המועיל במטלטלין, ואם זו חברה להשקעות של קופות גמל ופנסיה של חוסכים למיניהם, אזי לרי"ך קנין המועיל באותם קרנות כספיים. אבל אם מכירת מניות אינה אלא זכויות של תביעה כלפי החברה, כי אז הקנין המועיל הוא כמו במכירת זכויות גביה של חובות. ומ"מ איך שלא נגדיר את הדברים, הסכמה בע"פ לפני עדים אינה חשובה מעשה קנין, אלא א"כ לפי החוק יש כזה קנין על מניות, ואז יועיל הדבר מדין סיטומתא, כל זאת כמוצן אם נעשה באופן שאינו נוגד את החוק עצמו, אבל אם נוגד את החוק של זכות סירוב בעלי המניות האחרים, כי אז אין כל תוקף לעיסקה שנעשתה בין אי לבין, ועל די להשיב לאי את כל כספו.

אברהם דוב לויין.

ב

נראה דאם כתב שטר הלוואה בהסוואה לעיסקה שהיתה אסורה להעשות עפ"י החוק, כיון שאין כאן עיסקה אז גם הודאה על הלוואה אין כאן, ולא שייך לומר בזה אורייתא.

שמשון גרוסמן.